

สู่สังคมชาวยุทธ: นวัตกรรมทางสังคมกับการเสริมสร้าง เครือข่ายเพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทย

ชลวิทย์ เจียรจิตต์^๑

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทย และ 2) ศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบความรู้และนวัตกรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และการสนทนากลุ่ม มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 30 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทยมีรูปแบบที่สำคัญ 3 รูปแบบคือ 1) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง 2) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนกลาง และ 3) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีภาครัฐส่วนกลางเป็นแกนกลาง โดยทั้ง 3 รูปแบบมีความแตกต่างกันที่เครือข่ายในการผลักดันและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ สำหรับนวัตกรรมทางสังคมเพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทยมี 2 ลักษณะสำคัญได้แก่ 1) นวัตกรรมทางสังคมเชิงเครือข่าย และ 2) นวัตกรรมทางสังคมเชิงองค์ความรู้ โดยดำเนินไปภายใต้องค์ความรู้ในเรื่องสุขภาวะองค์รวม องค์ความรู้ในสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ และองค์ความรู้เกี่ยวกับความรอบรู้ด้านเทคโนโลยีและดิจิทัล ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายและเกิดความยั่งยืน

คำสำคัญ: นวัตกรรมทางสังคม, เครือข่ายเพื่อการพัฒนาศักยภาพ, ผู้สูงอายุ

^๑ รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ Email: cholvit@g.swu.ac.th.

วันที่รับบทความ: 20 มกราคม 2565 วันที่แก้ไขบทความ: 23 มีนาคม 2565 วันที่ตอบรับบทความ: 25 มีนาคม 2565

Toward the Ageing Society: Social Innovation and Network Reinforcement for Potential Development of Elders in the Thai Society

Cholvit Jearajit^a

Abstract

This research has its purposes 1) to investigate the patterns of the potential development network of elders in the Thai society, and 2) to examine and expand the knowledge and social innovation to advance the potential development of elders in the Thai society. The methodologies employed were document analysis, in-dept interviews, observations, and focus group discussions. Thirty informants were recruited, as well as content and thematic analyses were conducted.

The findings revealed three patterns of potential development of elders in the Thai society: 1) the potential development network by the Buddhist organizations, 2) the potential development network by the local government organizations, and 3) the potential development network by the government. All the three forms were differentiated by the network reinforcing the potential development. In addition, the social innovation expressed two forms of the elderly development: 1) network social innovation and 2) knowledge social innovation regarding the holistic health, basic rights in daily life, together with the technological and digital knowledge strengthening the network and sustainable procedures.

Keywords: Social Innovation, Potential Development Network, Elderly

^a Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.
Email: cholvit@g.swu.ac.th.

บทนำ

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยนับเป็นความท้าทายสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยสังคมสูงอายุประเทศไทยอยู่ในระยะการป็นผลทางประชากรระยะที่สอง ซึ่งเป็นสังคมผู้สูงอายุยากไร้และมีภาระหนี้สิน หรือประชากรผู้สูงอายุที่ตกอยู่ในสภาวะความยากจน จึงทำให้ประเทศที่กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุยากไร้ต้องเผชิญกับการรับภาระทางประชากร อีกทั้งการเข้าสู่สังคมสูงอายุจะทำให้ภาระการคลังของภาครัฐมีปริมาณการลงทุนเกี่ยวกับสวัสดิการทางสังคมมากขึ้นจากการเพิ่มค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ และระบบบำเหน็จบำนาญ ซึ่งสวนทางกับประชากรวัยแรงงานที่ลดน้อยลงและต้องจ่ายภาษีเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อการดูแลสุขภาพเมื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Wongboonsin, and Wongboonson, 2018; and Suwanrada, 2013) โดย Office of the National Economic and Social Development Council (2020) ได้คาดการณ์สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุในสังคมไทยปี พ.ศ. 2563 ไว้ว่าสังคมไทยจะมีผู้สูงอายุจำนวน 12 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 18 ของประชากรในประเทศ และในปี พ.ศ. 2583 จะเพิ่มเป็น 20.42 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 31.28 ของประชากรในประเทศ ประกอบกับการลดลงของประชากรวัยแรงงานที่อยู่ในช่วงอายุ 15 – 59 ปี จาก 43.26 ล้านคนในปี พ.ศ. 2563 และจะเป็น 36.5 ล้านคนในปี พ.ศ. 2583 ดังนั้น จะเห็นได้ว่าประเทศไทยกำลังเผชิญเข้าสู่สถานการณ์ผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เป็นกำลังสำคัญของประเทศ นับเป็นทางออกที่สำคัญของประเทศที่กำลังเผชิญหน้ากับสังคมผู้สูงอายุ การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเสริมสร้างสุขภาพและความอยู่ดีมีสุขจึงอาจถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะยกระดับศักยภาพของผู้สูงอายุให้สามารถสร้างความมั่งคั่งให้กับสังคมภายใต้การมีสุขภาวะองค์รวมที่ดีผ่านเสริมสร้างสุขภาพทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม และสุขภาพทางปัญญา สำหรับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุจำเป็นต้องอาศัยกลไกการดำเนินการผ่านเครือข่ายทางสังคมในฐานะนวัตกรรมทางสังคมที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้อยู่ในระดับที่เป็นกำลังสำคัญของสังคมได้ โดยการรวมตัวขึ้นเป็นเครือข่ายเพื่อการยกระดับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุจำเป็นต้องสอดคล้องกับนโยบายและการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม สังคมไทยยังถือได้ว่าเป็นสังคมที่ขาดการจัดการความรู้เชิงบูรณาการเพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ รวมทั้งในมิติของการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และถ่ายทอดปัจจัยความสำเร็จตลอดจนแนวทางการขยายพื้นที่เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันในอนาคต (Phra Rajvoramuni, and Phramaha Prayoon Chothivaro, 2015; Suwanrada, W., & et.al, 2016; and Phramaha Suthep Supandito, and et.al, 2019) สำหรับหน่วยงานภาครัฐในประเทศไทยได้เกิดกระแสการตื่นตัวเพื่อการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของ

ผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมควบคู่กับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Yodpetch, Patanasri, and Sakdaporn, 2017)

หากพิจารณาความพยายามในการยกระดับเครือข่ายพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุจะต้องอาศัยการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อสนับสนุนให้เกิดการส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุ ให้สามารถรองรับกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ตลอดจนการผลักดันให้มีพื้นที่และเครือข่ายของการเชื่อมโยงการทำงานเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุร่วมกัน ถือเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมไทยปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น เพื่อจะสามารถสร้างการพัฒนารูปแบบและนวัตกรรมทางสังคมเพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและเปรียบเทียบรูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงวัยต้นแบบในสังคมไทย ตลอดจนพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยยกระดับการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ผู้สูงวัย เพื่อสร้างให้เกิดกลไกที่บูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ ให้สามารถส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อยกระดับและเป็นมาตรการรองรับในมิติสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม สำหรับสังคมผู้สูงอายุของสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทย
- 2) ศึกษาวิเคราะห์และพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทย

บททวนวรรณกรรม

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยสังคมวิทยาของผู้สูงอายุ และแนวคิดและกระบวนการสร้างเครือข่าย ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. สังคมวิทยาของผู้สูงอายุ

สังคมวิทยาของผู้สูงอายุ (Sociology of Aging) เป็นการศึกษาประสบการณ์ทางสังคมของผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยสังคมวิทยาผู้สูงอายุช่วยฉายภาพให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตระยะหลัง ได้แก่ ระบบครอบครัว นโยบายและสวัสดิการแห่งรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การจ้างงานผู้สูงอายุ ศาสนา และการดูแลสุขภาพ แรงผลักดันทางสังคมผ่านโครงสร้างสังคมเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อชีวิตทางสังคมของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ การกลายเป็นสังคมสูงวัย (Aging Society) ได้ก่อรูปขึ้นเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น การสูงวัยของประชากรจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้โดยเฉพาะในสังคมที่มีอัตราการเกิดและอัตราการเสียชีวิตต่ำซึ่งผลมาซึ่งความท้าทายต่อการจัดการทางสังคมเพื่อสร้างความมั่นคงทางทางสังคมและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจสำหรับผู้สูงอายุในโครงสร้างสังคมสูงวัย (Uhlenberg, 1992)

งานศึกษาของ Wongboonsin (2008) & Suwanrada (2013) ฉายภาพคลื่นการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบประเทศที่กำลังเข้าสู่สังคมสูงวัยในหลายมิติ โดยเฉพาะผลกระทบในมิติสังคมและวัฒนธรรมคือ การเข้าสู่สังคมสูงวัยยังผลให้อัตราเจริญพันธุ์รวมมีสัดส่วนที่ลดลงจากการที่ครอบครัวหนึ่งครอบครัวในปัจจุบันนิยมมีบุตรเพียงคนเดียว (Single-child Generation) ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้สูงอายุจะทำให้สังคมสูงวัยตกอยู่ภายใต้ภาวะวิกฤตทางการพึ่งพิงทางประชากร 1 : 2 : 4 กล่าวคือ วิกฤตดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมิติทางสังคมในแง่ที่ว่าสังคมคนรุ่นหลาน 1 คน จะต้องรับภาระดูแลประชากรรุ่นพ่อแม่ 2 คน และดูแลประชากรในช่วงวัยของปู่ย่าตายาย 4 คน ก่อให้เกิดแนวโน้มการลดลงของขนาดครอบครัวจากที่ก่อนการเข้าสู่สังคมสูงวัยครอบครัวจะเป็นไปในลักษณะของครอบครัวขยาย (Extended Family) แต่ปัจจุบันประเภทครอบครัวถูกแปรสภาพมาเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงด้วยความทันสมัยและวิถีชีวิตแบบเมืองภายใต้บริบทของการเคลื่อนไหวของโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะสร้างผลกระทบเป็นวงกว้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ชีวิตทางสังคม (Social Life) และคุณค่าทางสังคมของผู้สูงอายุที่อาจเกิดจากการปลีกตัวทางสังคม (Social Distancing) จึงเป็นความพยายามของภาครัฐต่อการมุ่งเน้นการเตรียมการเข้าสู่สังคมสูงวัยในเชิงมาตรการด้านสังคมและการแพทย์และการสาธารณสุข เพื่อรองรับการดูแลสุขภาพและการมีส่วนร่วมทางสังคมของประชากรพึ่งพิงวัยสูงอายุภายใต้ความอยู่ดีมีสุขทางสังคมและสุขภาพ ซึ่งจะต้องทำควบคู่ไปกับการใช้ปรากฏการณ์การปันผลทางประชากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด การใช้มุมมองทางด้านสังคมและวัฒนธรรมผสมผสานเพื่อพลิกวิกฤตให้กลายเป็นโอกาสตั้งแต่การดูแลสุขภาพสูงอายุไปจนถึงมาตรการรองรับการประกันสุขภาพของผู้สูงอายุ

ในขณะเดียวกัน Brown (2014) สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นประชากรที่มีความหลากหลาย โดยมีการแบ่งกลุ่มของผู้สูงอายุเป็นสามระดับคือ กลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น กลุ่มผู้สูงอายุวัยกลาง และผู้สูงอายุวัยปลาย และควรพิจารณาในศักยภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นผู้ที่สั่งสมประสบการณ์ชีวิตและมีทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นผู้ที่ได้สั่งสมภูมิปัญญาภายในท้องถิ่นของตนรอบรู้วัฒนธรรมและประเพณี อันจะนำไปสู่การผลักดันบทบาทและการเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ในชุมชนที่พร้อมถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นลูกและรุ่นหลาน การให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุในฐานะผู้ที่มีศักยภาพทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดวิกฤตแห่งอัตลักษณ์ (Crisis of Identity) จากการอยู่ในสังคมที่เต็มไปด้วยประชากรต่างวัย

ดังนั้น สังคมวิทยาของผู้สูงอายุถือได้ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมและการกระทำทางสังคมของผู้สูงอายุในการเปลี่ยนผ่านทางสังคมเข้าสู่สังคมสูงวัยยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างสังคมและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุให้มีส่วนร่วมทางสังคมตามอายุ อาจกล่าวได้ว่าอายุเป็นเงื่อนไขกำกับสำคัญ

ในการดำรงชีวิตภายในสังคมและกำหนดบทบาทหน้าที่ทางสังคมใหม่ให้กับผู้สูงอายุ โดยระบบสังคมของสถาบันครอบครัวยังถูกนับให้เป็นหน่วยสำคัญในการสร้างคุณค่าให้กับผู้สูงอายุและถ่ายทอดประสบการณ์ทางสังคมให้กับประชากรต่างวัยภายในครอบครัว ในขณะที่เดียวกันสถาบันครอบครัวก็กลายเป็นพื้นที่แห่งความขัดแย้งจากค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกันของสมาชิกในครอบครัวจนนำมาสู่ความรุนแรงในครอบครัวรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น สังคมวิทยาของผู้สูงอายุจึงพยายามมุ่งเน้นความสนใจของการศึกษาไปยังศักยภาพของผู้สูงอายุเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ

2. แนวคิดและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคม

กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมโดยการเชื่อมโยงร่วมกันอย่างเป็นระบบมีเป้าหมาย ซึ่งทำให้การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเท่ากับการเชื่อมโยงหลาย ๆ ระบบย่อยให้รวมกันขึ้นมาใหม่เป็นอีกหนึ่งระบบของหน่วยสมาชิกในสังคม โดย Putnum (1993) กล่าวถึงเครือข่ายทางสังคมในฐานะทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกภายในเครือข่ายบนฐานของความไว้วางใจ (Trust) และบรรทัดฐาน (Norms) ภายในเครือข่ายผ่านปฏิบัติการทางสังคมในอีกมิติหนึ่ง Phramaha Suthit Apakaro (2004) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้าใจและมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวของกลุ่มทางสังคมโดยกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เป็นต้น ทั้งนี้ รูปแบบการดำเนินการของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายมีกระบวนการและกิจกรรมทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป โดยมีรูปแบบเครือข่ายดังนี้

1) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) เป็นการรวมตัวของกลุ่ม องค์กร เครือข่ายที่อาศัยพื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป้าหมายนำทางและเป็นการบูรณาการส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันทุกฝ่าย

2) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue) เป็นเครือข่ายที่ใช้กิจกรรมหรือสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักการรวมตัวเป็นเครือข่ายโดยมองข้ามมิติเชิงพื้นที่และพัฒนาเครือข่ายให้เกิดความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น ๆ

3) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยกิจกรรมและการรวมกลุ่มทางสังคมตามผลประโยชน์เป็นแนวทางการแบ่งเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคประชาชน เครือข่ายภาคเอกชน และเครือข่ายภาพองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมุ่งเน้นการดำเนินเครือข่ายภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของเครือข่าย

ขณะที่งานของ Brown (2014) ในการศึกษาเครือข่ายผู้สูงอายุผ่านการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุได้สะท้อนให้เห็นการเกิดขึ้นของเครือข่ายที่สำคัญคือ ความไว้วางใจ ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และความเป็นละแวกบ้านเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดขึ้นของเครือข่ายผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมทางสังคมที่กระทำร่วมกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การเข้าวัดทำบุญ การเข้าร่วมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น จนกระทั่งพัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายอย่างเป็นทางการจากการที่รัฐได้หยิบใช้ทุนทางสังคมมาเป็นกลไกสนับสนุนให้เกิดกลุ่มทางสังคมในลักษณะของชมรมผู้สูงอายุ แต่พบข้อแตกต่างในความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกภายในกลุ่มระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท เช่น การมีปฏิสัมพันธ์แบบผิวเผินของสมาชิกชมรมในพื้นที่เมือง เป็นต้น ดังนั้น การที่เครือข่ายผู้สูงอายุจะเกิดความยั่งยืนได้ต้องอาศัยความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เพื่อพัฒนากิจกรรมที่เป็นการพัฒนาศักยภาพและสุขภาวะของสมาชิกภายในกลุ่มควบคู่กับพลังนอกกลุ่มคือ พลังของชาวบ้านและคนหนุ่มสาว เมื่อพัฒนาเครือข่ายขึ้นเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งก็จะก่อให้เกิดความสามารถในการต่อรองของผู้สูงอายุเพื่อขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงวัยในชุมชนได้ และกลายเป็นผู้สูงอายุที่มีศักดิ์ศรีจนกลายเป็นพลพลพลัง (Active Aging) ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลที่ผู้สูงอายุไม่เป็นภาระของลูกหลานและมีความเข้มแข็งด้านสุขภาวะอย่างเป็นองค์รวมจนถึงระดับชุมชนที่ผู้สูงอายุกลายเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนและสังคม

กล่าวโดยสรุป เครือข่ายทางสังคมโดยเฉพาะเครือข่ายทางสังคมของผู้สูงอายุดำเนินไปโดยการเกิดขึ้นของพลังภายในที่เกิดจากการทำกิจกรรมในระดับชีวิตประจำวันพัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งภายใต้กลไกการบูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจกรรม ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายทางสังคมเป็นกลุ่มทางสังคมที่ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ แต่จำเป็นที่จะต้องการกระทำและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมร่วมสร้างสรรค์ขึ้นเป็นเครือข่ายและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วยกิจกรรมทางสังคม ตลอดจนการสร้างความเป็นปึกแผ่นภายในเพื่อเหนี่ยวรั้งให้เครือข่ายสามารถดำเนินไปด้วยความยั่งยืนต่อไป

วิธีการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

- 1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาเอกสารทุติยภูมิเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในสังคมไทย ได้แก่ แผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติของกรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) และการดำเนินงานเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ จากนั้นจึงทำการศึกษาเกี่ยวกับสังคมวิทยาของผู้สูงอายุ เครือข่ายทางสังคมและกระบวนการสร้างเครือข่าย และนวัตกรรมทางสังคม โดย

การศึกษาวิจัยเอกสารจะนำมาใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและช่วยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากภาคสนาม

2) การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาปฏิบัติการและการดำเนินกิจกรรมของพื้นที่การเรียนรู้ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่ทำการศึกษา ตลอดจนเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) การสังเกตการณ์ (Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผ่านแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตการณ์วิจัย และแบบสนทนากลุ่ม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนารูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุต้นแบบ

สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุและปฏิบัติตามหลักของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็นจำนวน 2 ประเภท ได้แก่

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุภายในเครือข่าย จำนวน 22 คน เป็นผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้เข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุภายนอกเครือข่าย จำนวน 8 รูป/คน เป็นนักวิชา นักวิจัย และคณะสงฆ์ที่มีประสบการณ์ด้านการพัฒนาสังคม นโยบายสังคม และการจัดพื้นที่การเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ

สำหรับพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่การศึกษาโดยใช้เกณฑ์จากพื้นที่การเรียนรู้ หรือศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุที่มีการบูรณาการร่วมกันระหว่างองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคประชาสังคม โดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การศึกษาและคัดเลือกให้ครบทุกภูมิภาค ซึ่งมีพื้นที่การศึกษาประกอบไปด้วย 1) โรงเรียนผู้สูงอายุห้วยม ตำบลหัวฝาย อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 2) มหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 3) โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเขลางค์นคร อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 4) ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาวัดสันติวิเวก ตำบลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ 5) ศูนย์การเรียนรู้สัปปายะลุ่มน้ำโมง ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย 6) ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 7) โรงเรียนผู้สูงอายุบ้านหนองลาน จังหวัดกาญจนบุรี 8) ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต 9) ศูนย์ประสานงานเครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และ 10) ศูนย์การเรียนรู้ดูแลผู้สูงอายุวัดเอก ตำบลเชิงแส อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

สำหรับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบด้วยกระบวนการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยมีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยมากกว่าหนึ่งแหล่ง การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) จากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย และการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญประเด็นการวิจัย (Peer Debriefing) ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ขณะที่การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการวิจัยเอกสาร และวิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) จากคำให้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและนำไปสรุปและสังเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. รูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทย

จากการสรุปและสังเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิในประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในสังคมไทยพบว่า เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุต้นแบบเกิดขึ้นจากนโยบายของภาครัฐภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพื่อการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์และรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในสังคมไทย เมื่อพิจารณาจากการศึกษาภาคสนามสามารถแบ่งรูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุต้นแบบที่สำคัญ 3 รูปแบบดังนี้

1) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง เป็นการสร้างเครือข่ายจากฉันทามติร่วมกันภายในชุมชนที่มีองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการสร้างกิจกรรมและเปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุในชุมชน โดยที่องค์กรพระพุทธศาสนาได้ทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นให้เข้ามาสนับสนุนภายใต้เป้าหมายเฉพาะของการสร้างเครือข่ายลักษณะนี้คือการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทางปัญญาและประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาอธิบายการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาความสุขและทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตัวเองมากขึ้น โดยเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางมีพื้นที่ต้นแบบที่สำคัญประกอบไปด้วย

(1) โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม อำเภอบาง พาน จังหวัดเชียงราย เป็นเครือข่ายและพื้นที่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายใต้งานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในพื้นที่ ซึ่งมีวัดเป็นแกนกลางของการพัฒนาและจัดตั้งเครือข่ายเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้แก่อ่างสง่าและชราอย่างมีคุณภาพโดยการจัดหลักสูตร

การศึกษาที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุให้สามารถอ่านออก เขียนได้ คำนึงถึงความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตประจำวัน ปรับตัวให้เข้ากับสมาชิกในครอบครัวที่เป็นครอบครัวต่างวัยได้ดีขึ้น และสามารถใช้ชีวิตภายในชุมชนได้อย่างสง่างามผ่านการเรียนรู้เป็นหลักสูตร 4 ระดับ ได้แก่ หลักสูตรขั้นต้นระดับเด็กใหม่ หลักสูตรขั้นกลาง หลักสูตรขั้นสูงระดับฝึกฝน และหลักสูตรระดับมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ ซึ่งได้บูรณาการความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลป่าแดงวิทยา และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ดังนั้น การดำเนินงานของเครือข่ายเพื่อพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วยม้งจึงเป็นไปในลักษณะของการที่วัดเป็นแกนกลางและเชื่อมชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกันเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

(2) มหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง จังหวัดลำพูน เป็นเครือข่ายการดำเนินงานในพื้นที่เพื่อมุ่งสู่การเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณค่า ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่แข็งแรง โดยมีเครือข่ายความร่วมมือคือ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอุโมงค์ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุของมหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมืองเป็นไปเพื่อการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพร่วมพัฒนาสังคมและชุมชนภายใต้การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ และเสริมสร้างระบบการบริการสุขภาพให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพะองค์รวม ดังนั้น มหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง จึงเป็นเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการพัฒนาคุณลักษณะการเป็นพลเมืองสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม การสร้างโอกาส งาน สังคมมีส่วนร่วม และคุณลักษณะพลเมืองที่ดีให้แก่คนในพื้นที่

(3) ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาวัดสันติวิเวก ตำบลตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของคณะสงฆ์วัดสันติวิเวก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย องค์กรบริหารส่วนตำบลตะเคียน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ เพื่อร่วมสังสรรค์ให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้และยกระดับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุโดยใช้วัดเป็นฐานของการพัฒนาและอาศัยองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้ผู้สูงอายุเป็นผู้มีสุขภาพที่ดีครอบคลุมสุขภาพะทางกาย สุขภาพะทางจิต สุขภาพะทางสังคม และสุขภาพะทางปัญญา ทั้งนี้ การก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาวัดสันติวิเวก เป็นการพัฒนาจากการละทิ้งการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุของรัฐภายใต้ระบบราชการแบบเดิมที่พยายามแข่งแข่งไม่ให้เกิดความยืดหยุ่นในการดำเนินงานสู่การ

ใช้ฐานคิดทางวัฒนธรรมความเชื่อของท้องถิ่นเป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายและบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อหลุดออกจากกรอบคิดแบบราชการ

(4) ศูนย์การเรียนรู้สัปปายะลุ่มน้ำโม่ง ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เกิดขึ้นจากการทำงานของคณะสงฆ์ตำบลท่าบ่อนำโดยพระศรีญาณวงศ์ (นิมิต ปณฺทิตเสวี) รองเจ้าคณะจังหวัดหนองคายและรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอำเภอท่าบ่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชท่าบ่อ สาธารณสุขอำเภอท่าบ่อ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย ชุมชนจริยธรรมน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงวัดจำปาทอง และกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ภายใต้แนวคิดการสร้างสัปปายะและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายและการดำเนินกิจกรรมครอบคลุมการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทำหน้าที่ยกระดับการเรียนรู้ทางปัญญาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้คนในชุมชน การบูรณาการความร่วมมือภาคีเครือข่ายทำกิจกรรมพัฒนาสุขภาวะเชิงบูรณาการ และการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนารุ่นใหม่เพื่อรองรับการกลายเป็นเมืองและการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในอนาคต ซึ่งการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้มีจุดเด่นคือ การใช้วัดเป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ 2 ลักษณะ ได้แก่ การพัฒนาพื้นที่กายภาพตามหลักสัปปายะ และการพัฒนาบุคคลตามหลักสัปปายะ ซึ่งสองส่วนนี้จะเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

(5) ศูนย์ประสานงานเครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นจากพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อการจัดกิจกรรมบูรณาการเชิงพุทธในภาคใต้ โดยศูนย์ประสานงานเครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นหนึ่งในโครงการเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพและการสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะผู้สูงอายุในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความเป็นพหุสังคมและวัฒนธรรมสูงโดยเป็นการทำงานร่วมกันในลักษณะของบ้าน วัด และโรงเรียน

(6) ศูนย์การเรียนรู้ดูแลผู้สูงอายุวัดเอก ตำบลเชิงแส อำเภอกระเส็นรุ้ง จังหวัดสงขลา เป็นเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีวัดเป็นแกนกลางของการพัฒนาภายใต้การดำเนินสาธารณสงเคราะห์ของพระสิริพัฒน์ดม โดยมีการจัดตั้งบ้านพักคนชราวัดเอกเพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ให้กับผู้สูงอายุได้เข้ามาทำกิจกรรมและมีที่พักพิงชั่วคราว ตลอดจนการส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมทางการแพทย์ชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสุขภาวะอย่างรอบด้าน ศูนย์การเรียนรู้ดูแลผู้สูงอายุวัดเอกอาจถือได้ว่าเป็นศาสนสถานที่บูรณาการกับชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคมโดยมีการดำเนินงานในลักษณะของบ้าน วัด

และโรงเรียนผ่านกิจกรรม 4 ด้าน ได้แก่ การสร้างการศึกษาที่ดีสู่ชุมชน การส่งเสริมสุขภาพขององค์กรวมที่มี วัดเป็นศูนย์กลางและมีเครือข่ายจิตอาสาเพื่อการดูแลสุขภาพชุมชน การเป็นพื้นที่เพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ และการเป็นศูนย์พัฒนาอาชีพให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ การดำเนินในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถสร้างศักยภาพบุคคลผ่านการศึกษ การเสริมสร้างสุขภาพที่ดี และการส่งเสริมกิจการด้านผู้สูงอายุโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางของพัฒนา

2) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนกลาง เป็นการสร้างเครือข่ายโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้บทบาทการบริการพื้นฐานภายในท้องถิ่น เครือข่ายลักษณะนี้จะมีการดำเนินงานที่แตกต่างกันตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุให้มีสุขภาพขององค์กรวมที่ดี มีความรอบรู้เกี่ยวกับสิทธิการบริการ และสามารถพัฒนาขยายเครือข่ายของผู้สูงอายุออกไปได้ด้วยตนเองภายใต้ฐานเครือข่ายสัมมาชีพชุมชน โดยเครือข่ายการพัฒนาคุณภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนกลางมีพื้นที่ต้นแบบที่สำคัญประกอบไปด้วย

(1) ศูนย์ผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเขลางค์นคร จังหวัดลำปาง เป็นการดำเนินงานภายใต้คณะกรรมการกลุ่มผู้สูงวัยเทศบาลเมืองเขลางค์นครและเทศบาลเมืองเขลางค์นครเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้มีคุณภาพและมีความสุขโดยมีเครือข่ายความร่วมมือที่สำคัญคือ เทศบาลเมืองเขลางค์นคร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งมีการจัดกิจกรรมในลักษณะของหลักสูตรการเรียนรู้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับปัจฉิมวัย เป็นการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุให้สามารถปรับตัวได้กับโลกสมัยใหม่ ระดับผู้ชำนาญการชีวิต เป็นการจัดการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติและทำงานเพื่อชุมชน และระดับผู้เชี่ยวชาญชีวิต เป็นการจัดการเรียนรู้ในระดับเชิงลึกเพื่อให้เกิดการสร้างความรู้และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การดำเนินงานของศูนย์ผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเขลางค์นครยังมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข สร้างสุขภาพที่ดี และเป็นศูนย์รวมของภูมิปัญญาดั้งเดิม

(2) ศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เกิดขึ้นภายใต้ นโยบายของนายกเทศมนตรีเมืองขอนแก่นในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจผู้สูงอายุจากประชากรต่างวัย การเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ และการบริหารจัดการตนเองในกลุ่มผู้สูงอายุในด้านการจัดการสวัสดิการ การรักษาพยาบาล และเสรีภาพในการใช้ชีวิต โดยมีเครือข่ายการพัฒนาคุณภาพผู้สูงอายุคือ เทศบาลนครขอนแก่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุรินทร์ สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล โรงพยาบาลขอนแก่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และมหาวิทยาลัยขอนแก่นโดยคณะวิทยาศาสตร์และคณะพยาบาล

ศาสตร์ เพื่อก่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุสู่การเป็นสมาร์ทซีเนียร์ (Smart Senior) ที่มีความพร้อมด้านสุขภาพแบบเป็นองค์รวม มีคุณค่าในตัวเองเป็นที่ยอมรับของสังคม และมีความรอบรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

(3) โรงเรียนผู้สูงอายุบ้านหนองลาน จังหวัดกาญจนบุรี เกิดขึ้นจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองลานและกลุ่มผู้สูงอายุแกนนำที่ตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่และมีระบบสวัสดิการการดูแลที่สอดคล้องกับบริบทของสังคม โดยมีเครือข่ายความร่วมมือคือ เทศบาลเมืองหนองลาน ชมรมผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก วัฒนองไม้แก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยผ่านการจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อสร้างศีลธรรมและหน้าที่พลเมือง การศึกษาหลักโภชนาการและการส่งเสริมสุขภาพ และการพัฒนาสังคมเสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีภาครัฐส่วนกลางเป็นแกนกลาง เกิดขึ้นจากการนำเป้าหมายและแผนการรองรับสังคมผู้สูงอายุในสังคมไทยมาปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรมภายใต้การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐส่วนภูมิภาค และภาคเอกชน ที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมเพื่อสังคมมาร่วมบูรณาการสังสรรค์ให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยเครือข่ายในลักษณะนี้ปรากฏขึ้นภายใต้การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเตรียมความพร้อมต่อการเคลื่อนตัวของประชากรเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ โดยมีเป้าหมายสำคัญในการดำเนินงานคือ การพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้มีสุขภาพรอบด้าน ได้แก่ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางปัญญา ผ่านการดำเนินกิจกรรมสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเป็นผู้สูงอายุที่มีความมั่งคั่งทางการเงินโดยความรอบรู้ด้านการออม และการเป็นผู้สูงอายุที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม ดังนั้น ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุภูเก็ต จึงเป็นเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีภาครัฐส่วนกลางเป็นแกนกลางเพื่อสร้างการดูแลในระดับนโยบายด้วยการจัดการสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุที่มีคุณภาพควบคู่ไปกับการเสริมสร้างศักยภาพผู้สูงอายุให้มีสุขภาพที่ดีและเป็นกำลังสำคัญให้กับประเทศ

2. องค์ความรู้และนวัตกรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทย

สำหรับองค์ความรู้และนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยยกระดับการพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทยถือเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เกิดประสิทธิภาพ โดยงานวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นองค์ความรู้ที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่ายดังนี้

1) **องค์ความรู้ในเรื่องสุขภาวะองค์รวม** เป็นการพัฒนาให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการให้ผู้สูงอายุสามารถลดค่าใช้จ่ายในการรักษาสุขภาพและเสริมความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับผู้สูงอายุเป็นอย่างดี องค์ความรู้ในเรื่องสุขภาวะองค์รวมไม่เพียงแต่มุ่งเน้นให้มีสุขภาพกายแข็งแรงเท่านั้น แต่ต้องเกิดการพัฒนาจิตใจ การสร้างภาวะทางปัญญา และการยกระดับพื้นที่ทางสังคมให้กับผู้สูงอายุควบคู่ไปด้วย รวมไปถึงการควบคุมปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพของผู้สูงอายุ อาทิ การดื่มแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ การใช้สารเสพติด และโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-communicable Diseases: NCDs) เป็นต้น

2) **องค์ความรู้ในสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ** เป็นการพัฒนาให้เกิดการขยายองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจสิทธิขั้นพื้นฐานทั้งด้านกฎหมาย สุขภาพ และสวัสดิการแห่งรัฐ โดยภาครัฐพยายามพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และโรงเรียนผู้สูงอายุให้มีกิจกรรมด้านการพัฒนาอาชีพและการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และยกระดับการเป็นเครือข่ายสู่เครือข่ายสมาชิก ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และนวัตกรรมทางสิทธิอันจะก่อให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายที่เกิดความยั่งยืน สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่ควรตระหนักถึงในกระบวนการของการพัฒนา สำหรับประเทศไทยได้มีการบรรจุสิทธิเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ การพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้มีความพร้อมในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจและยกระดับเครือข่ายให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3) **องค์ความรู้เกี่ยวกับความรู้ด้านเทคโนโลยีและดิจิทัล** เป็นองค์ความรู้ที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีที่สนับสนุนการสร้างเครือข่ายและสิ่งประดิษฐ์ในชุมชนเพื่อการรักษาสุขภาพ รวมไปถึงเครื่องมือสนับสนุนการประกอบอาชีพ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการใช้เทคโนโลยีและดิจิทัลเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม การรู้เท่าทันเกี่ยวกับเทคโนโลยีและดิจิทัลช่วยให้ผู้สูงอายุมีความรู้ที่เท่าทันโลก มีทัศนคติในการเปิดรับสิ่งใหม่ และก่อให้เกิดการใช้วิจารณญาณในกระบวนการข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยให้เกิดการบูรณาการทางสังคมให้ผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของโลกดิจิทัลและมีความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของประชากรต่างวัย

สำหรับนวัตกรรมทางสังคมเพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทย สามารถยกระดับการพัฒนาเครือข่ายได้ 2 รูปแบบประกอบด้วย

1) **นวัตกรรมทางสังคมเชิงเครือข่าย** เป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยให้เกิดการพัฒนายังมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการประสานความร่วมมือ การสำรวจสถานการณ์และความต้องการขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุในท้องถิ่น ขณะที่หน่วยงานภาคสนับสนุนจะทำหน้าที่ในการใช้องค์ความรู้ตามภารกิจหน้าที่ของหน่วยงานเพื่อส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่น หน่วยงานด้านสาธารณสุขและหน่วยงานด้านการพัฒนาสังคม ทำหน้าที่ในการให้องค์ความรู้เกี่ยวกับสภิตด้านสุขภาพและสวัสดิการแห่งรัฐ เป็นต้น อีกส่วนสนับสนุนที่สำคัญในเครือข่ายการพัฒนา คือ องค์กรพระพุทธศาสนาในฐานะองค์กรที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาจิตใจและปัญญา รวมไปถึงสนับสนุนทุนที่องค์กรมีสำหรับการดำเนินกิจกรรม เช่น พื้นที่ของวัด วัสดุอุปกรณ์ และการทำกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยมหาวิทยาลัยอุโมงค์สร้างพลเมือง และศูนย์การเรียนรู้เพื่อการดูแลผู้สูงอายุถือได้ว่าเป็นต้นแบบที่สำคัญในการประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางสังคมเชิงเครือข่ายผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของแต่ละหน่วยงาน และมุ่งเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองได้ในบริบทสังคมที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ ภายใต้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่

2) **นวัตกรรมทางสังคมเชิงองค์ความรู้** เป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคณะความรู้ลักษณะใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุผ่านการรวบรวมและบูรณาการศาสตร์แห่งความรู้เพื่อยกระดับเครือข่ายให้เกิดประสิทธิภาพ อาทิ การยกระดับคุณภาพชีวิตภายใต้องค์ความรู้ด้านสุขภาวะ และการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมภายใต้องค์ความรู้การพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นต้น นอกจากนี้ องค์กรพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการผลิตสร้างนวัตกรรมทางสังคมเชิงองค์ความรู้ฝ่ายการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธกล่าวคือ คณะสงฆ์ในพื้นที่ได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาบทบาทของพุทธศาสนาให้ทำกิจกรรมเพื่อสังคมเพิ่มมากขึ้นภายใต้ทุนที่มีอยู่คือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นการพัฒนาร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ จากการศึกษาภาคสนามในหลายพื้นที่ต้นแบบเห็นได้ชัดว่าวัดเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในพื้นที่และการดำเนินงานภายใต้แผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยยังได้ก่อให้เกิดประเด็นความรู้ทางวิชาการที่สำคัญและเกิดเป็นนวัตกรรมทางสังคมเชิงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้และนวัตกรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทยเกิดขึ้นบนรากฐานของสังคมหรือชุมชนที่มีวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนทาง

ความคิดและเปิดโอกาสให้ภาคส่วนอื่น ๆ เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้ การพัฒนาให้เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมต้องดำเนินกิจกรรมให้เกิดความยั่งยืนโดยมีนวัตกรรมเชิงเครือข่ายเป็นฐานของการพัฒนาควบคู่ไปกับนวัตกรรมเชิงองค์ความรู้เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป รูปแบบเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทยมีรูปแบบที่สำคัญ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง 2) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนกลาง และ 3) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีภาครัฐส่วนกลางเป็นแกนกลาง โดยทั้ง 3 รูปแบบมีความแตกต่างกันที่เครือข่ายที่เข้ามามีส่วนในการผลักดันและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยงานของ Phramaha Suthit Apakaro (2004) สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคมแตกต่างกันออกไปตามกิจกรรมของกลุ่มทางสังคม โดยงานเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเป็นเครือข่ายที่แบ่งตามโครงสร้างหน้าที่และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมที่มีองค์กรทางสังคมต่างๆ เข้ามามีส่วนสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงาน ขณะที่งานศึกษาของ Brown (2014) ได้สะท้อนให้เห็นถึงศักดิ์ศรีและพลังของผู้สูงอายุผ่านการดำเนินงานของเครือข่ายผู้สูงวัยในรูปแบบของชมรม ซึ่งเป็นการร่วมปฏิสังสรรค์ให้เกิดเครือข่ายที่เข้มแข็งด้วยการยึดโยงความไว้วางใจ ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกภายในกลุ่มจนพัฒนาต่อยอดกิจกรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งด้านสุขภาพของผู้สูงอายุจนกลายเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนและสังคมต่อไป อีกทั้ง การดำเนินงานของเครือข่ายเป็นไปด้วยความร่วมมือตั้งแต่สถาบันครอบครัวจนถึงสถาบันการเมืองระดับประเทศ เครือข่ายผู้สูงอายุจึงไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวในโครงสร้างสังคมแต่มีการช่วยเหลือและบูรณาการความร่วมมือเข้ามาอยู่เสมอ ดังนั้น เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่จึงอาจถือได้ว่าเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและบูรณาการความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรพระพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางสังคมนรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาชุมชนและสังคมท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อีกทั้ง งานของ Moulaet, and et.al (2005) ได้ตอกย้ำให้เห็นคุณค่าของนวัตกรรมว่าเป็นไปเพื่อตอบสนองความจำเป็นของมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ มีคุณค่าในทางการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น และมีคุณค่าในการเพิ่มขีดความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร การพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมทางสังคมมีส่วนช่วยตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุโดยเฉพาะองค์ความรู้และนวัตกรรมด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม

ดังนั้น เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ นับเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยขับเคลื่อนให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุที่พร้อมต่อการเรียนรู้ การถ่ายทอด และการปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ สำหรับองค์ความรู้และนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยยกระดับการพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในสังคมไทยคือ องค์ความรู้ในเรื่องสุขภาวะองค์กรรวม องค์ความรู้ในสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ และองค์ความรู้เกี่ยวกับความรู้ด้านเทคโนโลยีและดิจิทัลโดยต้องดำเนินควบคู่กับนวัตกรรมทางสังคมเชิงเครือข่ายและนวัตกรรมทางสังคมเชิงองค์ความรู้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรจัดทำกรอบนโยบาย ขอบเขตหน้าที่ และระเบียบการใช้งบประมาณที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวปฏิบัติของหน่วยภาครัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาเครือข่ายศักยภาพผู้สูงอายุให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

1.2 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรดำเนินการจัดทำชุดความรู้และคู่มือสำหรับปฏิบัติการการเสริมสร้างสร้างศักยภาพและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดต้นแบบและแนวปฏิบัติที่ดีให้กับพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ

1.3 องค์กรปกครองส่วนจังหวัดและส่วนท้องถิ่น ควรดำเนินการสำรวจสถานการณ์ ฐานข้อมูล และนวัตกรรมการยกระดับการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพเพื่อเป็นกลไกรองรับงบประมาณและจัดทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเครือข่ายผู้สูงอายุให้เกิดประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรสร้างเครือข่ายการวิจัยเพื่อศึกษาบทบาทของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างสวัสดิการผู้สูงอายุอย่างครอบคลุมในทุกพื้นที่

2.2 องค์กรปกครองส่วนจังหวัดและส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษานวัตกรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ ตลอดจนจัดทำการศึกษาสำรวจสถานการณ์การออมเงินและความมั่นคงทางสุขภาวะ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนของการวิจัยเรื่อง “เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ 4.0: รูปแบบนวัตกรรมทางสังคม และพื้นที่การเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณรายได้ (เงินอุดหนุนรัฐบาล) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 สถาบันยุทธศาสตร์ทางปัญญาและวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เอกสารอ้างอิง

- Brown, P. (2014). Active Aging: Roles of the Aged Groups and “Capitals” Utilized in Elderly Care Movement. *Humanities and Social Science*, 31(3), 97-120.
- Moulaet, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E., and Gonzalez, S. (2005). Towards Alternative Model(s) of Local Innovation. *Urban Studies*, 42(11), 1969-1990.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2020). *In the next 20 years, Thailand will have an elderly population of 31 percent*. Retrieved from, <https://thaitgri.org/?p=39327>
- Phra Rajvoramuni (Phol Apakarp), and Phramaha Prayoon Chothivaro. (2015). The study of modeland networks of creating goodness communityunder the concept of Goodness Bank. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 8(1), 367 – 382.
- Phramaha Suthep Supandito, and et.al. (2 0 1 9). Research and Development of Thammathayat Student Monks in Northeastern Region of Thailand. *Nakhon Lampang Buddhist’s Journal*, 8(1), 1-10.
- Phramaha Suthit Apakaro. (2004). *Network: Nature, Knowledge and Management*. Bangkok: Project to enhance learning for a happy community.
- Putnum, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy* (Graduate’s Thesis). Princeton University. Princeton.
- Suwanrada, W. (2013). *An Aging Society with Socioeconomic Impact*. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Suwanrada, W. (2016). *Aging Society: Step into an aging society with knowledge and wisdom*. Bangkok: The Thailand Research Fund.

- Suwanrada, W., and et.al. (2016). The Cost of Institutional Long Term Care for Older Persons: a Case Study of Thammapakorn Social Welfare Development Center for Older Persons, Chiang Mai Province. *Journal of Health Systems Research*, 10(2), 152-166.
- Uhlenberg, P. (1992). Population Aging and Social Policy. *Annual Review of Sociology*, 18, 449-474.
- Wongboonsin, K. (2008). *Aging Society*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Wongboonsin, P., and Wongboonsin, K. (2018). *Demographic and Social Changes in the ASEAN Community and ASEAN +3*. Bangkok: College of Population Studies, Chulalongkorn University.
- Yodpetch, S., Patanasri, P., and Sakdaporn, T. (2017). *The Research on "Good Lessons Learned from Schools and Clubs for Older Persons with Knowledge Transfer Activities*. Bangkok: Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute.